

**MICHALOVIČ, Peter, ed.: SLOVÁCI A ICH
UMENIE ZA HRANICAMI SLOVENSKA. Nadlak:
Vydavateľstvo – Editura Ivan Krasko, 2024. 200 s.
Viktória Khernová**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.2.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8554-1343>

Zborník *Slováci a ich umenie za hranicami Slovenska* nadväzuje na rovnomen-nú vedeckú konferenciu, ktorá sa konala 30. – 31. mája 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pri príležitosti životného jubilea estetika, literárneho historika, teatrológa a divadelného režiséra Michala Babiaka. Publikácia je rozdelená na dve časti: *Literatúra a minority* a *Umelecká kultúra a minority*.

Literárny blok má široký časový aj žánrový záber. Otázkam vzdelávania slovenskej komunity v dolnozemskej minoritnom prostredí na konci 18. storočia sa venuje Erika Brtňanová v príspevku *Vzdelávacie iniciatívy Jána Hrdličku (1741 – 1810)*. Približuje tvorbu tohto evanjelického kňaza a osvieteniského publicistu a jeho vzťah k osvieteniským ideovým konceptom a následne sa venuje jeho mravoučnému dielu *Knižička pro čeled' křesťanskou* (1794), ktoré vzniklo počas autorovho pobytu v Maglode. Zameriava sa v ňom na spôsoby konania a vystupovania ľudí v sluhovskom postavení, a to v styku s autoritami, ich potomkami i ľuďmi v rovnakom sociálnom zaradení. Analýza zdôrazňuje najmä funkčné zacielenie textu (prehľbovanie náboženskej viery a morálky v prostredí dolnozemskej evanjelických komunít) a cieľ diela, ktorým je úsilie „podporiť emocionálnu stabilitu a morálnu integritu členov cirkvi“ (strana 20).

Michal Harpán v štúdiu *Literárnovedné medailóny: Adam Svetlík, Michal Babiak, Zuzana Čížiková, Mária Šimáková Speváková* priblížil činnosť literárnych vedcov pochádzajúcich z prostredia slovenskej vojvodinskej komunity, ktorí významne posunuli vedeckú reflexiu literatúry a kultúrneho života vojvodinských Slovákov. Pri monografii A. Svetlíka *Premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov* (2015) zdôrazňuje, že pojem literárna kritika u autora zámerne „vystriedalo pomenovanie kritické čítanie literatúry“ (strana 26), ku ktorému dospel na základe vlastného dôkladného výskumu literatúry, v prevažnej miere poézie, a príklonom k „svetovému trendu descentifikácie diskurzov o literatúre“ (strana 27). Knihu M. Babiaka *Tradícia bez identity* (2019) charakterizuje M. Harpán cez prelínanie literárnovedného a estetického myslenia a zacielenie na literatúru a kultúru dolnozemskej Slovákov. Vyzdvihuje základné pojmy uvažovania M. Babiaka o literatúre a kultúre, ktorými sú identita a tradícia, pričom ich používa vo všeobecných, celonárodných, no tiež minoritných a enklávných súvislostiach. V medailóne Z. Čížikovej predstavuje jej monografiu *Literárna tvorba Jána Labátha* (2013), ktorá je výsledkom komplexného výskumu literárneho diela básnika, prozaika a publicistu. Z prác Maríny Šimákovskej Spevákovskej sa koncentruje na knihu *Podoby intertextuality v tvorbe Vítázoslava Hronca* (2015).

Zdenka Valentová Belicová v príspevku *Poetika Daniela Pixiadesa v kontexte slovenskej vojvodinskej poézie* priblížila tvorbu slovenského vojvodinského básnika žijúceho v Kanade, ktorého zaraďuje k autorom „najstaršej generácie moderných básnikov tohto menšinového literárneho kontextu“ (strana 37). Jeho lyrika obsahuje nielen prvky symbolizmu a nadrealizmu, ale aj bohatú polysémiu obrazov, hru metafor a básnických asociácií.

Definíciu besednice a jej žánrovú ekvivalentnosť s fejtónom objasňuje Zuzana Čížiková na príklade tvorby Andreja Labátha (1886 – 1934), ktorý svojou publicistickou a beletristickou tvorbou (cestopisy, črty, denníky, fejtóny, besednice, humoresky) výrazne obohatil kultúrny život vojvodinských Slovákov v medzivojnovom období. Špecifikuje daný žáner pomocou viacerých teoretických prístupov a zachytáva ich obsahovú a formálnu podobu.

Teóriu románu Michaila M. Bachtina ako metodologické východisko pre interpretáciu satirického románu Jána Čajaka mladšieho si zvolil Peter Michalovič. V štúdiu *Heteroglosia a polyglosia v satirickom románe Zypa Cupák* analyzuje najmä jazykové aspekty románu (spisovný jazyk, dialekty, biblická čeština, orálne prejavy v srbcine), ktoré prehlbovali jeho ostré humorné dimenzie. Pozornosť venuje takisto kategórii časopriestoru a typológii postavy.

Juraj Oniščenko v príspevku *Medzi literatúrou a filmom. Televízna adaptácia novely Jána Čajaka ml. Zuzka Turanová* opísal náročný proces televíznej tvorby s akcentom na problematiku televíznej adaptácie, a to z dramaturgického i scenáristického uhla pohľadu. Vybral si televíznu adaptáciu v režii Ľubomíra Pauloviča (1995) a na jej príklade sledoval, ako boli dramaturgicky zvládnuté kľúčové momenty novely. Zároveň si všima prvky dezilúzie zo spoločenských zmien po roku 1989, ktoré prenikli do filmovej podoby diela.

Analýzu analógií a odlišností rôznych spracovaní ľudovej rozprávky o Matajovi, známej najmä vďaka Pavlovi Dobšinskému,

ale aj z dramatizácie Samuela Ormisa, ponúkla Sofia Skokanová v príspevku *Operné libreto Mataj Vladimíra Hurbana Vladimírova*. Porovnaním ľudovej rozprávky, Ormisovej hry a libreta VHV jej vychádza, že VHV „sa najviac sústredil na tému pokánia, odpustenia, hriechu či trestu“ (strana 88).

Miroslav Marcelli v príspevku *Plebejstvo Bindzárových románových postáv* skúma rovinu historických a fiktívnych prvkov v románovej tvorbe Juraja Bindzára a svojou interpretáciou sa snaží poukázať na skutočnosť, že osudy a príbehy ľudí z rôznych spoločenských vrstiev, predstavujúce rôzne kultúrne i národnostné skupiny, sú inšpiráciou pre literárne dielo, ktorého umelecký odkaz môže ovplyvniť aj ďalšie generácie čitateľov. Zároveň porovnáva románovú verziu plebejskosti J. Bindzára s chápaním plebejskej podstaty slovenského národa u Vladimíra Mináča.

Vstup do druhej časti otvárajú dva texty o slovenských insitných maliaroch zo Srbska od Jána Botíka (*Ku zdrojom obsahovej reflexie obrazov Martina Jonáša*) a Juraja Hamara (*Slovenské insitné maliarstvo ako nehmotné kultúrne dedičstvo Srbska*). Kým J. Botík reflektuje tvorbu okruhu kovačických insitných maliarov s dôrazom na interpretáciu obrazov Martina Jonáša zobrazujúcich momenty bežného života (práca, obyčaje, vzťah k hospodárskemu spôsobu života, ústredné motívy a symbolika), J. Hamar zdôrazňuje náročnosť uchopenia a hodnotenia insitného, respektíve naivného umenia umeleckohistorickou optikou a objasňuje ambíciu tejto skupiny umelcov zapísať ich tvorbu do zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO.

Viera Bartková v štúdiu *Umelci slovenského pôvodu v Ríme v prvej polovici 19. storočia* systematicky sleduje údaje o umelcoch, najmä maliaroch slovenského pôvodu pôsobiacich v Ríme vo vymedzenom období. Jej východiskom je *Slovník slavjanských umělců*, ktorý zaradil Ján Kollár na záver svojho *Cestopisu obsahujícího cestu do Horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem*

176 *na slavjanské živly* (1843, tlačou 1862). Kolláro-ve údaje porovnáva s inými zoznamami, ako sú štatistické údaje z dobových nemeckých periodík, menné zoznamy umelcov z okruhu maliarskych akadémií a dobové katalógové listy vystavovaných diel, pričom sa sústreďuje na skupinu umelcov pochádzajúcich z územia dnešného Slovenska, Česka a Vojvodiny.

Umelecké prejavy Slovákov na Dolnej zemi ako súčasť kultúrneho potenciálu predstavili Jaroslav Čukan a Boris Michalík. Vychádzajú z analýzy geografického, politicko-historického i kultúrneho rozsahu výskumného priestoru Dolnej zeme a umeleckých prejavov Slovákov na danom území, ktorá bola realizovaná v rokoch 2016 – 2020. Mapujú kultúrny život zahraničných Slovákov z rôznych aspektov, sledujúc rôzne druhy umenia (hudobné, tanečné, dramatické, audiovizuálne, výtvarné, úžitkové, ľudové, literárne) a všímajú si aj ich inštitucionálne zázemie.

Vladislava Fekete v stati *Hľadanie domova (rezíduá vojny v diele Mariny Abramovič a Natalky Vorožbyt)* pripomenula umeleckú tvorbu kľúčovej osobnosti performancie M. Abramovičovej, ktorá ako nástroj umeleckého zobrazovania využíva aj vlastné telo, a ukrajinskej dramaticky N. Vorožbytovej, ktorá sa koncentruje na slovo. Príspevok sa venuje ich umeleckému spôsobu vyobrazenia hrôz vojny na pozadí hľadania domova.

Saša Vojtechová Poklač a Miloslav Vojtech v štúdiu *Inscenácie hier slovinského dramatika Ivana Cankara na javiskách slovenských divadiel a prekladová recepcia jeho drámy na Slovensku* priniesli sondu do dejín slovenského inscenačného umenia tridsiatych rokov 20. storočia s dôrazom na slovensko-slovenské vzťahy v oblasti drámy a divadelného života. Keď v Slovenskom národnom divadle vznikla v roku 1932 samostatná slovenská činohra, režisér Andrej Bagar v jej prvej sezóne inscenoval frašku I. Cankara *Pohoršenie v svätotofloriánskom údolí*. Štúdia analyzuje celkový kontext divadelnej inscenácie, jej herecké obsadenie, scénografické prevedenie i dobový kritický ohlas. Pozornosť venuje aj ďalším inscenáciám hry, ktorá sa stala obľúbenou súčasťou repertoáru viacerých ochotníckych i profesionálnych súborov na Slovensku, a rovnako prekladovej recepcii Cankarových drám v slovenskom prostredí.

Záverečné *Marginálie* od Marty Botíkovej sú poctou jubilujúcemu M. Babiakovi a pripomenutím jeho umelecko-pedagogických aktivít.

Zborník ako celok predstavuje zaujímavú a podnetnú sondu do oblasti výskumu medziliterárnych a interkultúrnych vzťahov a dokazuje, že vzájomná kultúrna, národnostná, náboženská a geografická interakcia má obohacujúci rozmer v rôznych úrovniach literatúry a umenia.

Mgr. Viktória Khernová

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2

811 02 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: viktoria.khernova@uniba.sk